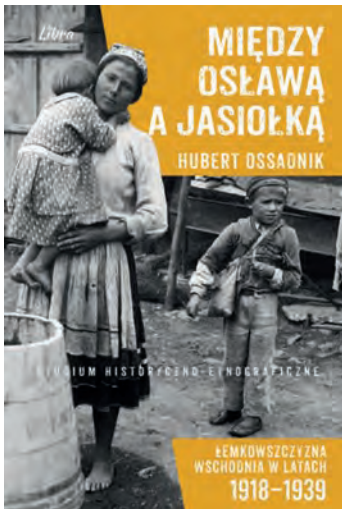

Наталия Малецка-Новак
Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях

Східня Лемковина

Не така про. Але тіж не анти

Ossadnik, Hubert. 2023. *Między Osławą a Jasiołką. Łemkowszczyzna Wschodnia w latach 1918–1939. Studium historyczno-etnograficzne*. Rzeszów: Libra PL, 464 с.

Яка была східня Лемковина? Ци скупана в проукраїнській пропаганді? Ци смотряча тужливим оком на схід? А може не рїжнила ся барз од своїх двох сестер – західньої і серединой? Вкінци разом творили єдно тіло – получене спільныма жылами і артеріями подібных потреб, стремлінь, старань і згрызот. Найти одповід на тоты звіданя можеме прїбувати в час лектуры книжки *Медже Ославом а Ясьолком. Східня Лемковина в роках 1918–1939* авторства Губерта Оссадніка, печатаной видавництвом Libra PL в 2023 р.

Доктор Губерт Оссаднік не першый раз похылят ся над проблематыком обшыри полудньово-східньої Польщы. Як історик і регіоналіста спеціалізує ся в етнічности, етнографії і культурі історичной Саноцкой Землі, натоміст як дипломуваний кустош Музею Народного Будівництва в Санокі має можніст хоснувати джерела, до яких інчым не было бы так легко дотерти.

Публикувал медже інчыма в часописах «Плай», «Нашы Полонины», «Са-ноцкій Тыжденник», «Підкарпатскій Культурный Інформатор» ци вкінци в «Материяліах Музею Народного Будівництва в Саноку» – скансеновій науковій публікації. Писал м.ін. о церквах в Полонній ци Ріпках, о польско-руским пограничи, анализувал ізоляціонізм на лемківско-бойківским пограничи, описувал погребовы звыкы долины Ославы, заглублял ся в соспільну вельокультуровіст і вельоетнічність саноцкого регіону. Не буде пересадам ствердити, што не лем орентує ся в темі, але тіж знат ей досліджати, кверендувати, поясняти, входити в ню.

«... з трудом принимала ся серед Лемків проукраїнська орієнтація»

Найліпшым доказом є свіжо печатана публікація його авторства пн. *Медже Ославом а Ясьолком. Східня Лемковина в роках 1918–1939*, де Оссадник вельоаспектово і методичні описал східню част Лемковини, представляючы історично-етнографічний образ соспільства і жытя в меджевоєнным періоді, згідні з зазначеном в наголовку часовом рамом. Є то обшырна публікація, што дає нам можливіст познати і оцінити спомнений фалат Лемковини, а тіж зверифікувати міцне упрощыня, што східня Лемковина все была проукраїнська – даюче декотрым аргумент оповідаючы ся за гейбы *приналежністю Лемків до українського этносу*. Отже ні. Не была проукраїнська. А яка была? Познайте ей.

Оссадник написал історично-етнографічну студию, яку поділил на шіст части. В першым розділі представил стан досліджынь над інтересуючом го темом і літературу предмету. Автор не был очывидно першым, што досліджал Лемковину, але новум в його досліджынях, єст того, што в свой розправі як основне джерело схоснувал «Квестіонарі в справі баданя середовиска» з років 1935, 1936 і 1939, опрацуваны Шкільным Інспекторатом в Саноку. Выполнювали іх учытели в каждом селі подля окрисленого комплекту дрібницьовых звідань. Сутьове є гев того, на што звертат увагу і сам автор – што учытелями были найчастійше Полякы, особы ззовни, якы лем описували явиска, того, што свобідні обсервували, без оцінюваня, даючы в міру обективный образ даных, неспрофілюваных подля ниякой «опції», што робит цікавшым анализуваня зоставлїнь іх одповіді. Другым джерелом є квестіонарій до шематизму

перемышльської грекокатолицької єпархії з 1931 р., а дальшима: материялы тереновых досліджынь Музею Народного Будівництва в Саноку і материялы з колекції Закладу Польской Культуры Інституту Культурознавства УМКС в Любліні, дополнены інчыма материялами.

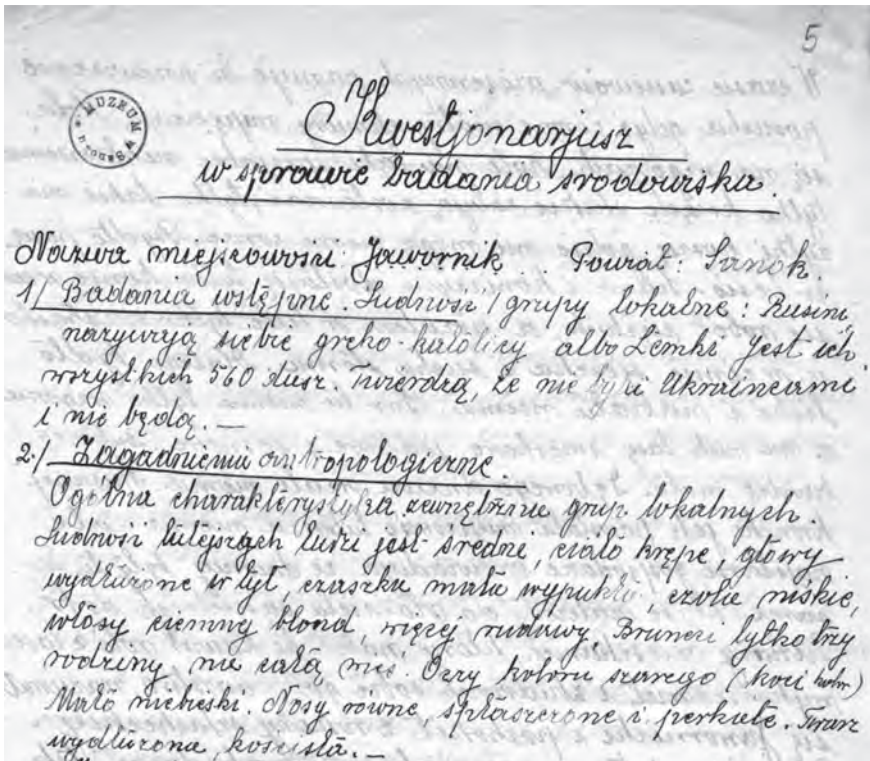
Другій розділ то географічний і геологічний опис – характеристика климату, рослинности, терену. Цікавит фрагмент о дорогах, а радше їх браку і о вынікаючых з комунікаційного выключыня наслідствах. В тій матерії вельо ся не змінило. Хоц дороги уж сут, то комунікаційне выключыня, аж і для популярной Команчы, є дале, а што уж речы в однесіню до меншых сел. З дальшой части того розділу дознаме ся, што Команча, хоц певно найбарже асоціювана зо східньом Лемковином, не была найвекша ци найчисленніше заселена в меджевоєнным часі. Під оглядом каждой з тых примет переважал Вислок Великій, а пак – менше більше подібны: спомнена Команча, Радошыці, Смільник, Полонна ци Завадка Рыманівска.

Автор при представляю даных стверджат, што «з трудом принимала ся серед Лемків проукраїнска орієнтація». Добрі образує тоты слова третій розділ аналізуючий етнічну і релігійну структуру. Не треба быти ани вправным аналітыком, жебы знати оцінити даны з табелі но. 6 зо страны 100 – подає она національніст жытели каждого з сел подля того, як ся люде самоокрисляли (одповіди для 21 сел на 40), і подля обсерваций учителя (39 одповіди на вымінєных 40 сел). Нияке зо сел не уважало ся за українске. В пятох з них лем част жытели ідентифікувала ся як Українці (нп. Вислочок, Вислок Великій, Пулавы), решта окрисляла ся як Лемкы, Русины, Руснакы. Натоміст, подля обсерваций учителя – переважні молоды особы і лем в декотрых селах (Ославиця, Куляшне, Чыстогорб, Шкляры ци Вислок Великій) называли себе Українцями. Селом, де, подля окрисліня учителя, жыли самы Українці, была Команча.

Причин української ідентифікації досмотрює ся автор «в українській пропаганді, пошырянній через вельо аспектів соспільного жытя, як преса, Товариство Просвіта, а тіж діяльніст грекокатолицьких священників». Потверджат тым самым опінії інчых дослідників ци самых Лемків.

Наступна табеля (ч. 10, с. 116) приносит дальшы «смачкы». Для 20 спосеред 27 вымінєных сел, учителя ствержают, што люде бесідуют по лемківскы, для решты – же по рускы «і неє ріжниц медже їх мовом а чытанком лемківском». Реченом публикаціом был затверджений през владу до шкільного хоснуваня *Буквар. Перша книжечка для народных школ* авторства Методия Трохановского. Обовязувал він для векшой обшыри,

виходячої поза етнографічну Лемковину. Для сел ей східньої частини презентувал (подля даних од учителя) добрі зрозумілий, свій язук, на томіст протестували нп. жителі сусідніх сел – Бойки – «діти з околиць Балигороду сміхом реагували на слова зредагувані в говірці оддаленій о понад 100 км».

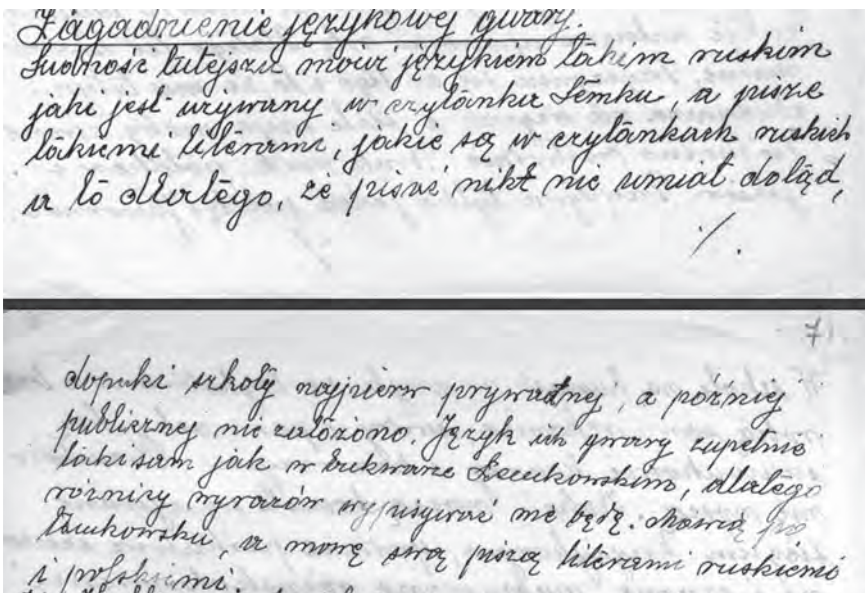
Фрагмент квестіонаря для села Явірник

Неосвічена моральність, темні сили

Четвертый розділ посвячений є соціальній активності. Выникат з него радше понурый образ – соціальство не было заінтересуване посыланьом діти до шкіл, люде не брали участі в кооперативах, слабо ангажували ся в діяльність організацій, таких як Товариство Просвіта ци читальні ім. Качковського. Прочытаме тіж, хоч то не заскакуе, што там, де активні

діяли українські інституції (як спомнена Просвіта ци Рідна Школа і при активній діяльності грекокатолицьких священників), переважало вороже наставління до польської державы. Іщы для дополнїня характеристикы лемківской сопільности – попередній розділ приносить тіж образ люди як радше нерелігійных, з «полюзуваном» моральністю. Най потішыньом буде, што Лемкы не одставали тым од інчых – Міхал Раушер в найновійшій публікації нп. *Народный антиклерикализм. Недоповіджена істория* дає полный образ віруючого «по свому» польского селянства.

Тот сам розділ описує тіж выбраны елементы цілорічної обрядовости. Непропорціональні вельо увагы, порівнюючы до інчых обрядів, посвятил автор похоронным звыкам (Осадник сам признає, што в 90. роках ХХ ст. проводил на тоту тему тереновы і архівальны дослїджыня, а ефектом была м.ін. статя пн. *Похоронны звыкы долины Ославы, Ославиці і Кальничкы* печатана в «Материялах Музею Народного Будівництва в Саноку» 2001, ч. 35) і по обшырности тексту (близко 30 стран) видно, што тота тема, з тых обрядовых, найбарже му сїдит. В опінії пишучой рецензию не было конечно прикликувати історії о упирах взяты од Оскара Кольберга – тот свої дослїджыня вюл еднак скорше, в половині ХІХ ст.

Фрагмент квестіонаря для села Явірник

Пята част дає нам можніст познати материяльну культуру Лемків. Інтересуюче єст, што автор приводит околomagічны практыкы, хоснуваны нп. при возношыню нового дому або звязаны з народном медицином – познаєме єдночасно нематерияльній аспект культуры, але тіж практычны способы на тото, як радити собі з проблемами штоденного жытя, болями, кольками, пырщами ітп. Днес бы сме іх брали за міцно эксцентричны і неконвенціональны (чытачам лишу тоту приемніст самому прочытати, што робити, кед є проблем з римом, значыт катаром). Хоц при наголовку розділу автор додал в скобках, што то лем «выбраны элементы», то і так є то комплексовый опис штоденности меджевоєнного жытя. Чытаме, што в селах східной Лемковины іли м.ін. левеш, кеселицю, різанку, бобалькы, тертяники, стеранку і вельо інчых страв. Сут то тыповы лемківскы стравы.

Послідній розділ то списаны учителями в квестіонариях легенды звязаны з початками сел (і в тамтій части Лемковины барска конфедерация не запамятала ся добрі), а друга його част то парунадцет «добрых практык» – днес уж лем по части плеканых звыків і обрядів, хоц треба речы, же барз інспіруючых.

Автор вплітат в розважания лемківскы слова, звороты ци фрагметны речынь взяты з квестіонариів, што підносит атракційніст тексту. Сут то переписаны оригінальны запискы учителя, што найчастійше были предо вшыткым польскоязычны. Быти може добром думком было бы приведеным цитуваням зробити редакцию або дати скорше одповідній коментар. Чом? Не каждый чытач буде знал лемківскій язык і буде виділ, што учитель декотры річы міг злі записати, бо не так почул, бо не так зрозуміл, бо не знал ітп. Іде о такы очывидны блуды як нп.: раз достаєме «chodaky», раз «hodaky», при цитуваню релігійной пісні маме слова: «Perenosysz nyní tiazęńku chudynu./ Ja tebe chowała chyrkimi slezamy». Пак хтоси незорєнутваный деси перепише, повторит і піде в світ, што Мадзелянова свербоюзка то «*świerzbi-huza*»...

Добре джерело

Книжку печатало видавництво Libra PL з Ряшова, яке частично спрофілювало свою печатальну діяльніст в обшыри загальнокарпатскых публикаций. Серед них, чытачы достали до рук уж вельо таких, што

конкретно односят ся до Лемків, м.ін.: монументальну книжку *Церкви і ікони Лемковини* Ярослава Гемзы, тритомову публикацію популярного характеру о історії Лемковини авторства Станіслава Криціньского, етнографічне представління лемківской меншыны в публикації Анджея Карчмажевкского *Світ Лемків*, фотографічны альбомы Каміля Палюшка, серию для діти од Маріі Стшелецкой ци вкінци – тлумачыня на польській язык монографії *Хырбетом ку горам. Істория Карпатской Руси і карпатских Русинів* авторства проф. Павла Роберта Магочія, завдякы якій польскоязычный чытач уж знат, што не сме одникаль...

Найновійша публикация видавництва, *Медже Ославом а Ясьолком*, ест естетичні запроєктувана, хоц вадити може велькіст схоснуваного фонту – міг бы быти о піл або о пункт більшой, для легшого чытаня. Подібный проблем є з табелями, особливо тыма, де є вельо тексту – шриффт є дост малый, подібні як інтерленія.

В трьох місцях маме фотографічны вкладкы. Выбір знімок спречынят вельо емоцій, од ностальгії через тугу, захоплія по зачудуваня – дают они чутливый образ соспільства і жытя, якого уж неє.

Др Губерт Оссаднік оддал нам в руки барз добрі зроблену книжку. Автор выказал ся великом справністю в опрацуваню материялів. Вытягнул можливі вельо з інтересуючых джерел і передал нам того в формі прецизийні і вникливі написанаго тексту. Можеме быти задоволены.